

Original Makale / Original Article

Sanatın görsel izleri; Lübnan örneği Visual traces of art; the case of Lebanon

Betül TANRIKULU*

İzmir Bakırçay Üniversitesi, İzmir, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale hakkında

Geliş tarihi: 12 Mayıs 2025

Kabul tarihi: 02 Haziran 2025

Anahtar kelimeler:

Modern sanat, Lübnan sanatı,
Sanat ve göç, çağdaş sanat,
kültürel kimlik.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 12 May 2025

Accepted: 02 June 2025

Key words:

Modern art, Lebanese art, art
and migration, contemporary
art, cultural identity.

ÖZ

Lübnan çok dilli ve kültürlerarası bir Akdeniz liman şehri olmasıyla birlikte kültürel faaliyetler için Doğu ile Batı arasında bir buluşma noktası olarak görülür. Lübnan sanatı, Doğu Akdeniz'in zengin tarihsel ve kültürel mirasını yansıtan çok katmanlı bir sanat geleneğine sahiptir. Lübnan; Fenikeliler, Asurlular, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Haçlılar, Osmanlı Türkleri ve Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Lübnan'da modern sanat, ülkenin tarihsel, kültürel ve toplumsal yapılarından beslenerek gelişmiştir. 20. yüzyılın başlarında Batı ile artan etkileşim, Lübnanlı sanatçılara yeni bir perspektif sunmuş ve modern sanat akımlarına geçişi hızlandırmıştır. Paris gibi sanat merkezlerinden ilham alan sanatçılar, Lübnan'ın geleneksel sanat anlayışını modern tekniklerle harmanlayarak, hem yerel hem de evrensel bir dil geliştirmiştir. Çalışma, Lübnan'da sanatın tarihsel gelişimini, toplumsal olaylarla kurduğu ilişkiyi ve çağdaş dönemdeki dönüşümünü ele almayı amaçlamaktadır. Lübnan'da modern sanatın temelleri, Batı sanatının etkisiyle atılırken, aynı zamanda Arap dünyasının sanatsal mirası da korunmuştur. Sanat eğitimi, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren kurumsal bir yapıya kavuşmuş, geleneksel ve modern yaklaşımların harmanlandığı çok yönlü bir gelişim göstermiştir. Modern Lübnan sanatında savaşın ve toplumsal travmaların izleri büyük bir rol oynamıştır. Lübnan İç Savaşı (1975–1990), sanatçıları toplumsal ve psikolojik etkileri görselleştirmeye yönlendirmiştir. Sanatçılar, savaşın acılarını, kayıplarını ve yıkımını eserlerine yansıtmış, aynı zamanda toplumsal değişimleri ve yeniden yapılanmayı sorgulamışlardır. Bugün Lübnan sanatçıları, bu geçmişin izlerini taşıırken, kimlik, bellek ve kültürel miras gibi temaları da işlemeye devam etmektedir. Beyrut, Lübnan'daki modern sanatın merkezlerinden biri olarak uluslararası sanat sahnesinde önemli bir rol oynamaktadır. Modern sanat galerileri, bienaller ve festivaller aracılığıyla Lübnanlı sanatçılar, global sanat dünyasında kendilerini tanıtmaktadır. Ayrıca, çağdaş sanatın çeşitliliği ve evrimi, Lübnan'ı dünya çapında önemli bir sanat merkezi haline getirmiştir.

ABSTRACT

Lebanon is a multilingual and intercultural Mediterranean port city and is seen as a meeting point between the East and the West for cultural activities. Lebanese art has a multilayered artistic tradition that reflects the rich historical and cultural heritage of the Eastern Mediterranean. Lebanon was occupied by the Phoenicians, Assyrians, Persians, Greeks, Romans, Arabs, Crusaders, Ottoman Turks and the French. Modern art in Lebanon developed by feeding on the country's historical, cultural and social structures. The increasing interaction with the West in the early 20th century offered Lebanese artists a new perspective and accelerated the transition to modern art movements. Inspired by art centers such as Paris, artists developed both a local and a universal language by blending Lebanon's traditional understanding of art with modern techniques. The study aims to address the historical development of art in Lebanon, its relationship with social events and its transformation in the contemporary period.

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail address: betultanrikulu@gmail.com

While the foundations of modern art in Lebanon were laid under the influence of Western art, the artistic heritage of the Arab world was also preserved. Art education, especially from the mid-20th century, acquired an institutional structure and showed a multifaceted development where traditional and modern approaches were blended. Traces of war and social trauma have played a major role in modern Lebanese art. The Lebanese Civil War (1975–1990) led artists to visualize social and psychological effects. Artists reflected the pain, loss and destruction of war in their works, while also questioning social change and reconstruction. Today, Lebanese artists continue to deal with themes such as identity, memory and cultural heritage, while carrying traces of this past. Beirut plays an important role in the international art scene as one of the centers of modern art in Lebanon. Lebanese artists make themselves known in the global art world through modern art galleries, biennials and festivals. In addition, the diversity and evolution of contemporary art has made Lebanon an important art center worldwide.

Cite this article as: Tanrikulu, B. (2025). Visual traces of art; the case of Lebanon. *Yıldız J Art Desg*, 12(1), 29–41.

GİRİŞ

Lübnan, Orta Doğu'da Akdeniz kıyısında yer alan, tarihi, kültürel çeşitliliği ve kozmopolit yapısıyla öne çıkan bir ülkedir. Farklı din ve etnik grupların bir arada yaşadığı Lübnan, zengin mutfağı, sanatı ve savaşlarla dikkat çeker. Lübnan sanatı, Doğu Akdeniz'in zengin tarihsel ve kültürel mirasını yansıtan çok katmanlı bir sanat geleneğine sahiptir. Lübnan; Fenikeliler, Asurlular, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Araplar, Haçlılar, Osmanlı Türkleri ve Fransızlar tarafından işgal edilmiştir (Campo, 2009). Fenike döneminden günümüze uzanan bu sanat tarihi; antik heykel, mozaik ve mimariden, çağdaş resim, performans ve video sanatına kadar geniş bir yelpazeye yayılır.

Lübnan, 1943 yılında Fransa'dan bağımsızlığını elde ettiğinde yirmi üç yıl boyunca hakimiyeti altında kaldığı kolonyal idarenin izlerini hemen silemedi ancak sosyo-politik ve kültürel arenada daha özgür ve modern bir Lübnan ulusu elde etme yolunda ilerlemeye başladı. Bu anlamda modern sanat da manda yönetiminin izlerinin olmadığı ancak Batı modernizminin de etkisinin ihmal edilmediği bir anlayışla, bağımsız Lübnan'ın ilk dönemlerinde kendisine yer bulmaya çalıştı. Modern Lübnan sanatçıları, kimlik, savaş, göç ve aidiyet gibi temaları işlerken; hem bireysel hem toplumsal hafızayı sorgulayan yaratıcı pratikler geliştirmiştir. Beyrut, sanat galerileri, müzeleri ve bienalleriyle Orta Doğu'nun önemli kültür merkezlerinden biri hâline gelmiştir.

YENİ LÜBNAN KİMLİĞİNİN SANAT YANSIMASI

Lübnan çok dilli ve kültürlerarası bir Akdeniz liman şehri olmasıyla birlikte kültürel faaliyetler için Doğu ile Batı arasında bir buluşma noktası olarak görülür (Şekil 1). Bizans ve İslami dönemlerde Lübnan'daki sanatsal üretim, mozaik, mimari süsleme ve kaligrafi alanında yoğunlaşmıştır. Hristiyan Maruni toplulukları ile İslam kültürü arasında görsel sanatlarda belirgin sentezler ortaya çıkmıştır. Camilerde ve kiliselerde görülen süslemeler, dönemin estetik anlayışını yansıtır.

Lübnan da modern sanatın ilk etkileri 17. Yüzyılın başından Osmanlı Lübnan'ı yöneten Mir Fakhr-al-Din yönetiminde görülür. 1613 yılında Mir Fakhr-al-Din İtalya'yı ziyaret ettiğinde Rönesans sanat ve mimarisinden etkilendi

Şekil 1. Lübnan haritası.

(Ali, 1989). Lübnan'a döndükten sonra Beyrut'ta Venedik tarzı saray inşa ederek Avrupa sanat ve mimarisinden etkilenen bir dönem başladı. Lübnan'ın dağlık bölgesinde yaşayan Avrupalı misyonerlerin etkisi ile batılılaşmanın ilk adımları görüldü. Matbaayı kullanmaları ile birlikte entelektüel ve sanatsal bir uyanışa yol açarak kültürel, sosyal ve politik yaşamın temeli oluşturuldu. Kilise sanatı etkisi ile birlikte 18. yy gotik tarz popüler hale geldi. "Gotik" sözcüğü ilk kez, Rönesans dönemi İtalyan sanat eleştirmenlerince, Roma İmparatorluğunu yıkıp, kentlerini yağmalayan Gotlar tarafından İtalya'ya getirildiğine inanılan ve barbar sayılan bir üslubu nitelemek için kullanılmıştır (Gombrich, 2013). Gotik tarzdaki sanat eserleri, kasabalarda ve köylerde çok sayıda kilise ve manastırın salonlarını ve koridorlarını doldurdu. İtalya ve Avusturya'dan etkilenen sanat anlayışı yerel yetenek üzerinde bir etki bırakmaya başladı. Oryantalist sanatçıların akımının sonucu olarak Beyrut'ta yeni bir sanat akımı başladı.

Şekil 2. Moussa Dib tarafından yapılan ese. 160x120 cm Lübnan.

Modern sanatın 19. yüzyıl Lübnan'ında doğuşunu sağlayan ilk isim olan Davud Corm (1852–1930) kendisinden sonraki sanatçıların kimlik ifadelerinde kullandıkları yöneme de rehberlik eden önemli bir ressamdı.

19. yüzyılda kurulmaya başlayan üniversitelerin yapısı Lübnan'ın kozmopolit durumunu yansıtır. Amerikalı ve Avrupalı Protestan misyonerler 1866'da Beyrut Amerikan Üniversitesi'ni kurarken Fransız Cizvitler Saint Joseph Üniversitesi'ni 1875'te eğitime açtılar (İslam Ansiklopedisi, 2020). 19. Yüzyılın son yarısına kadar Osmanlı eyaleti olan kent, misyoner, siyasi ve kültürel faaliyetler için bölgesel bir merkez olarak hizmet etmiştir. Lübnan iç savaşının sonu (1975–90) ile birlikte bölgede sanatsal etki varlığını hissettirerek Beyrut'taki savaş sonrası çağdaş sanat uluslararası saygınlığa taşındı.

Lübnan'da ilk resme Antone Gemayel tarafından 1567 yılında yaptırılan Beka-fayya'daki Mar Abda Kilisesi'nde ikonografi duvar resimlerinde rastlanmaktadır. Daha sonra Al- Shammās Abd Allah el-Zekerine (1684–1748) tarafından gotik tarzda otoportre görülmüştür (Ali, 1989, 35). İki sanatçı hakkında da detaylı bilgilere ulaşılamamaktadır. 16. ve 18. yy Lübnan'da sanat anlanında oldukça az çalışma yapıldı varolanlar ise çoğunlukla kilise çevreleriyle sınırlıydı. Eserleri bilinen en eski Lübnan ressamı 19. yy ilk yarısındadır. Bu ressamlardan biri Moussa Dib (1826)'tir (Şekil 2). Kiliselerde ve manastırlarda bulunan çalışmalarının çoğu kilise patriklerinin ve dini sahnelerin portrelerinden oluşur.

Moussa Dib'in yeğeni ve aynı zamanda öğrencisi olan Kenan Dib (1873) 1831'de Cizvitlerle Beyrut'a gelen İtal-

Şekil 3. Bedevi kadın çocuğu 1900, tuval üzerine yağlıboya, 58x83 cm Daoud ve Hiram Corm Koleksiyonu.

yan sanatçı Constantin Giusti'den etkilendi. Giusti hayatı boyunca Lübnan, Suriye ve Filistin'deki Cizvit düzeni ile yakından ilgilirdi. Kenaan'ın da çalışmaları Amcası gibi Lübnan'daki kilise ve manastırlarda görülmektedir. Çalışmalarının görünür olmasıyla birlikte sanatçı hakkında bilgilere ulaşılabilirlik artmıştır. 19. yy ilk yarısında daha çok kilise ve manastırlardan ulaşılan görseller neticesinde bilinen ilk ressamlar hristiyan sanatçılardır. 19. yy ikinci yarısında ise Lübnan ve Arap gençlerin birçoğu Askeri ve Denizcilik akademilerinde eğitimlerini sürdürmek üzere İstanbul gittiler. Türk Asker ressamı arasında yaygın olan eğitime katıldılar. Bu dönemde Tarihsel olayları işleyen temalar üzerine çalışmalara rastlanmaktadır. Resimlerde kullanılan figüre Türkiye'den daha önce Lübnan resim sanatında görülmüştür (Ali, 1989). İbrahim Sarabiyye, Alman İmparator II. Wilhelm'in Beyrut'a geliş anısına yaptığı çalışma ile tanınan Asker Ressamlardan biridir. Ali Jamal al-Beirut ve Hassan Tannir diğer bilinen asker ressamıdandır. Bununla birlikte 19. yy ortalarında Lübnan fotoğraf ile tanıştı. Fotoğraf çalışmaları ile tanınan Fransız Felix ailesi 1877 yılından Beyrut'ta yaşadı ve Lübnan, Suriye, Filistin, Mısır bölgelerinin etnik, dini, sosyal kayıtlarını fotoğraf ile ulaşılabilirliğini sağladılar (Ali, 1989). Ayrıca Sarrafian ve Saboungi Lübnan'lı fotoğrafçılar bölgenin fotoğraflarını çektiler. Fotoğraf dünyayı görmek için fotoğrafik bir yol olmakla birlikte resim dünyasını derinden etkiledi. Daoud Corm, Khalil Saleeby vb. Lübnan'lı ressamların eserlerinde etkisini gösterdi.

Şekil 4. Youssef Hoyeck, ağlayan kadınlar.

19. yy sonu Lübnan kültürü için önemli bir dönemdir. Doğu ile Batı arasında köprü olan Beyrut çeşitli sanat alanlarında tiyatro, kütüphaneler, sanat alanında yayınlar ve yerel gazeteler varlığını göstermiştir. Bununla birlikte, üniversitelerin kurulması kültür ve sanat alanında Batı etkisinin artmasını sağlamıştır. Lübnan modern sanatın ilk öncüleri sanat eğitimlerini almak üzere daha çok Avrupa ülkelerine -Brüksel, Roma, Paris, Londra- giderek klasik ve çağdaş batı eğilimler hakkında bilgi edindiler. Daoud Corm, Habib Srou, Ni'matallah Maadi, Philippe Mourani ve Khalil Saleby bu sanatçılar arasındaydı.

Lübnan sanatında Rönesans dönemini başlatan en önemli ressam olarak kabul edilen Corm (1852–1930) iki İtalyan misyoner rahip tarafından keşfedilmesi ile birlikte eğitimine İtalya'da İtalya, Accademia di San Luca'da devam eder. Corm, resim yaparak hayatını kazanan ilk sanatçıdır (Rogers, 2020). Konularında sosyal ve mesleki duruş detaylarıyla birlikte portre çizimlerine ek olarak manzara resimleri de çizdi. Bu tür sahneleri teatral olarak tanımlanır (Şekil 3). Corm'un girişimiyle birlikte Lübnan'da yalnızca din adamlarının değil Aristokrat sınıfın portrelerinin de sanat eserlerinde görülmeye başlaması ülkedeki politik değişimlerin bir yansıması mesabesindeydi. Özellikle 19. yüzyıl boyunca Lübnan topraklarında siyasal hegemonyaya sahip olan Maruni Kilisesi'nin liberalizm tandanslı ideolojilerle birlikte etkisini yitirmeye başlaması, aynı zamanda yeni Lübnan'ın sınırlarına Beyrut'un dahil olma-

sıyla Beyrutlu tüccarların ülkede alternatif bir güç oluşturmaları, sanatsal yönelimlerde de alan kaymasını başlattı. Diğer taraftan tablolarla Burjuva sınıfının etkisi, sınıfsal ayrımlara veya bir başka ifadeyle üst sınıfın farkının hissedilmesine de yol açtı (Smith, 1974). Habib Srou (1860–1918) Rönesans tarzında yaptığı gerçekçi manzaralar, ışık, gölge ve formun temel ilkelerine dikkat ederek etkileyici bir tablo çizdiği kabul edilir. Buna karşılık, Roma ve Paris'te eğitim alan Lübnanlı sanatçıların çoğu Türkiye'deki meslektaşları gibi 19. yy sonundaki Fransız'da popüler olan Empresyonizmden etkilenmediler.

İkinci nesil modern sanatçı denilen Yusef Hoyeck, Youssef Ghassoub ve Khalil Gibran gibi sanatçılar batı eğitimi aldılar. Birçok Arap çağdaşlarının aksine kendi öz kimliklerini kaybetmeden, yerel/dini sanattan, kendilerinden önceki sanat tarzı ve Batı eğitiminin onlara kattığı tarzları birleştirerek çalışmalarına yansıtılar.

Youssef Hoyeck (1883–1962) Roma ve Paris'te çizim ve heykel alanında eğitim gördü. Lübnan'daki modern heykelin babası olarak kabul edilen Hoyeck, Naturalist tarzı heykellerini çeşitli ülkelerde sergiler. En bilinen heykellerinden biri olan yerel kireç taşından yapılmış olan heykel 'Ağlayan Kadınlar' çalışması oğullarının kaybına ağlayan Müslüman ve Hristiyan iki kadın figürünü sembolize etmektedir (Şekil 4) (Kassir, 2010). Günümüzde, Beyrut'taki Nicholas Sursock Müzesi'nin bahçesinde bulunmaktadır. Nicolas Ibrahim Sursock Müzesi, 1961 yılında Beyrut'ta açılan modern ve

çağdaş bir sanat müzesidir (Sursock Museum, 2020). Gibran Khalil (1883–1933) daha çok Arapça ve İngilizce edebi katkılarıyla tanınır. Ayrıca resimleri ve yazıları arasından mistik semboller ve sanat akımlarından bağımsız yaptığı çalışmalar ile tanınır. Hayatının çoğunu Lübnan dışında geçirdiği için Lübnan modern resmine katkısı oldukça azdır.

LÜBNAN MODERN SANATIN ÖNCÜLERİ

20. yüzyılın başlarında “Arap uyanışı” olarak adlandırılan “Nahda” hareketinin Batı sekülerizmiyle birleşmesinin yansımaları Fransa’nın 1920 yılında ülkede manda yönetimini ilan etmesiyle daha görünür olmuştu. Mandater yönetim altında 1937 yılında kurulan Lübnan Sanat Akademisi, Lübnanlı gençlerin eğitimine ülkelerinde başlayıp yurt dışında burslu olarak devam etmelerine imkân sağladı. Batı eğitimiyle sanat kariyerlerini geliştiren sanatçılar, Fransız çağdaşlarını örnek alsalar da kendi öz kimliklerinden tamamen sıyrılmayı da reddettiler. Savaş, kültürel çeşitlilik ve Batı ile Doğu arasında köprü konumunda olan Lübnan, özgün bir modern sanat anlayışının yeşermesine zemin hazırlamıştır. Özellikle César Gemayel, Saloua Raouda Choucair ve Shafic Abboud gibi sanatçılar; Batı’daki modernist eğilimleri yerel motiflerle harmanlayarak hem biçimsel hem düşünsel düzlemde yenilikçi eserler ortaya koymuşlardır. Bu sanatçılar, yalnızca estetik üretimleriyle değil, aynı zamanda açtıkları sergiler, kurdukları atölyeler ve sanat eğitimiyle Lübnan’da sanat ortamının kurumsallaşmasına da katkı sağlamışlardır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Lübnan üzerindeki Osmanlı yönetimi sona erdi. 1919’da, ülke üzerinde Fransız Mandası kuruldu ve 1924’te manda yetkilileri Fransızca ve Arapça’yı Lübnan’ın resmi dilleri haline getirdi. Fransız Mandası (1920–1943) Arapça, Fransızca ve İngilizce’nin hakim olduğu çok dilli dönemdir (Rogers, 2020). Bu dönemde Mustapha Farroukh, César Gemayel, Omar Onsi, Saliba Douaihy ve Rachid Wehbi önemli Lübnan’lı sanatçılardır. Etkisinin günümüze kadar devam eden Lübnan modern sanat çalışmaları bulunmaktadır.

Sanatçılar, Lübnan’da daha önce görülmemiş bir özgünlük ve ifade özgürlüğünü ortaya koydular. Corm, Srour ve Saleeby tarafından atılan Lübnan çağdaş sanatının temelleri, daha sonraki yıllardaki sanatçılar tarafından kendilerine güven kazanıp kendi sanatsal kökenlerini ve kültürlerinin etkisinde oluşturulmasına yardımcı olmuşlardır. Bu yaklaşımla birlikte Batılı sanatçıların I. Dünya Savaşı sonrasında tecrübe ettikleri kargaşadan kurtarmalarını sağlamıştır. Batıda eğitim alan öncü ressamalardan farklı olarak modern öncülerin ilk sanat eğitimi Lübnan’da gerçekleşti. Mustapha Farroukh (1902–1957), Saliba Douaihy (1912–1994) ve Rachid Wehbi (d. 1917), Habib Srour ile sanat derslerine başlarken Omar Onsi (1901–1969) ve César Gemayel (1898–1958) Khaleel Saleeby’den sanat eğitimi aldılar (Ali, 1989, 39). Daha sonra sanatçılar Roma ve Paris’e giderek çalışmalarında dini konuların yerini ulusal olayların yer aldığı çalışmalara bıraktılar. Lübnan’ın henüz iç savaş çalkantılarıyla boğulmadığı dönemlerde sesini duyurmaya başlayan bir diğer isim ise Selva Ravda Şukayir (1916–2017) oldu.

Beyrut, Kahire ve Fransa’da modern sanat eğitimleri alan Şukayir, 1950’lerin başlarına kadar sanatsal faaliyetlerinin ve eserlerinin profesyonel anlamda tanınmasını sağlayamadı ancak çocukluk ve gençlik yıllarında beslendiği Arap milliyetçi ruhunun etkisiyle Beyrut Amerikan Üniversitesinde okurken katıldığı organizasyonlar sayesinde yüksek bir popülerite elde etmeyi başardı. Ravda Şukayir’i Lübnanlılar nezdinde önemli kılan ise bu ruhla ortaya çıkardığı eserlere atfettiği bilinç oldu. 1950’li yıllar Ravda Şukayir’i Arap dünyasının modern sanata bakışını Lübnan üzerinden ele almasıyla da önemli bir konuma koydu. Bir eleştiri mektubu olarak yazılan ancak Beyrut’ta kısa zamanda büyük ses getiren “Araplar görsel sanatları nasıl anladı?” (Kristen Scheis, 2020) başlıklı yazı, o döneme kadar Lübnan basınında yer alan analizlere göre farklı bir anlam taşıyordu. Şukayir’in eserleri her ne kadar eleştirmenler tarafından “soyutlama” “modernite” “Arap-İslam Sanatı” gibi isimlendirmeler alsa da modern Lübnan’da sanatın toplumun her kesiminde ve hatta her evde olması gerektiğini savunan bir sanatçı için yaptığı eserlerde her birey kendi yansımasını görüyordu.

I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’yı etkileyen Kübizm, Dadaizm ve Fovizm etkilerini çalışmalarına yansıttılar. Lübnan’a döndüklerinde ise ülkenin doğal güzellikleri, yerel kıyafetleri, mimarisi, doğa ve insanların içeren geleneklerinin de çalışmalarına yansıdığı kaydedildiği bir dokümantasyon ortaya çıktı. Sanatçılar, mütevazı geçmişlere sahip olmakla birlikte aileleri sanata yabancıydı. Faroukh’un babası okuma yazma bilmeyen, bakır eşyaları tamir ederek yaşamına devam ediyordu. Wehbi’nin babası öğretmen ve Gemayel ise dağ yolları inşasında çalışıyordu. Bununla birlikte Lübnan’da 20. yy en önemli ressamlarından. Farroukh, natüralist resimlerde yoğun görsellik ve teknik incelik ile izleyicinin duygusal duyarlılığını artırarak seyirci ile verimli iletişim kurmayı amaçlar (Farroukh, 2010). Bununla birlikte Batıda aşına oldukları çıplak kadın resimlerinin Lübnan’da sergisine dahil ettiğinde Lübnan’da büyük şaşkınlığa neden olmuştur (Kristen Scheis, 2020). 1955 yılından Cumhurbaşkanı’nın birincilik ödülünü almıştır. Saliba Douaihy Lübnan’da soyut sanat alanında çalışmalar üreten birkaç sanatçıdan biriydi. Amerika Birleşik Devletleri’nde uzun yıllar yaşayan sanatçı Mark Rothko’dan ilham almıştır (Eigner, 2010). Omar Onsi erken dönem çalışmalarına kuruşun kalem çizimi ile başlayan sanatçı, 1940’lara gelindiğinde, hızlilik ve yerçekimi üzerinde ısrar eden hızlı yan yana düz renklerle rahatça çalışıyordu. Ayrıca zaman zaman kil ve bronzda çalıştı (Mathaf Ansiklopedisi, 2020). Diğer birçok çağdaş gibi ilham kaynağı Lübnan dağları, köy hayatı, sokaklar ve manzaralarda. Nü çalışmalarında bulundu (Şekil 5). Kırmızı, yeşil, mavi gibi güçlü renkleri eserlerine yansıttı. Gemayel’in de öncülüğünde bulunduğu ALBA olarak da bilinen Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi’nin kurulmasına yardımcı olan ulusal girişimlere katıldı (Lenssen, 2018). Okullarda verdikleri sanat dersleri aracılığıyla hem stüdyoda aldıkları eğitim ile Batılı teknik ve becerileri yeni nesillere aktardılar. Sıkı çalışma disiplini ve yetenekleri sayesinde Lübnan çağdaş sanatını geliştirerek kitlelerin ulaşmasını sağladılar. Modern sanatın temellerini atmayı ve halkı çağdaş sanat eğilimlerine alıştırmayı başaran bu üçüncü nesil

Şekil 5. Omar Onsi'nin sergideki kadınlar, 1932, tuval üzerine yağlı boya, 37X45 cm.

sanatçılarıdır diyebiliriz. Farroukh, Douaihy, Wehbi, Onsi ve Gemayel erken Lübnan sanat tarzı olarak adlandırılabilir. Ayırt edici bir hareket oluşturdu.

1930'lar, Lübnan'da kültürel bir uyanış dönemidir. Bağımsızlık mücadelesi sürerken sanat, ulusal kimliğin inşasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Sanatçılar, hem bireysel hem de kolektif bir estetik dil geliştirme çabası içindeydi. Bu dönemde özel sergiler düzenlenmeye başlamış, Beyrut'ta sanat galerileri filizlenmiştir. Beyrut, 1930'larda Lübnan'ın çeşitli şehirlerinden, Fransa ve diğer ülkelerden sanatçıların sanatsal çalışmalarıyla birlikte çok hızlı gelişerek kültür ve sanat alanlarının merkezi haline geldi. 1920–1943 yılları arasında Fransız Mandası altında bulunduğu dönemde Lübnan/Beyrut güzel sanatlar alanında tanınırlığı artmaya başladığı dönemdir (Lenssen, 2018). Fransız Mandası döneminde Fransız politikalarını desteklemek üzere sergiler düzenlendi ve bu sergilerle birlikte sanat alanında aktif bir süreç yaşandı. 1931 yılında Paris'ten kömür resimleri ile yeni dönen Rachid Wehbi ve Cesar Gemayel'inde bulunduğu sergi düzenlediler. Zamanın muhafazakar ortamında, çizimler merak ve utanç uyandırdı (Farroukh, 2010). Fransız ressam George Cyr Beyrut'a yerleşerek Cha-

fic Abboud, Elie Kanaan. Omar Onsi ve Farid Awad dahil olmak üzere birçok ressamı derinden etkiledi. 1934 yılına gelindiğinde ise sanatsal etki olarak La Syrie gazetesinin düzenlediği sergiye Habib Srouf, Philippe George Mourani, Moustapha Farroukh ve Rachid Wehbi katıldı. 1936 yılında Meclis Binası'nda büyük bir sergi düzenlendi. 1937 yılında ise Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi (Libanaise des Beaux Arts) açıldı. 1939 yılına gelindiğinde Hoyoek'inde dahil olduğu Lübnan'lı sanatçıların çalışmalarını New York'taki Uluslararası Dünya Fuarı'ndaki Lübnan Pavyonu'nda sergiledi. 1940 yılında Ressam, Heykeltıraş ve Sanatçılar derneği kuruldu.

LÜBNAN'DA SANAT EĞİTİMİ

Lübnan'da sanat eğitimi, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren kurumsal bir yapıya kavuşmuş, hem geleneksel hem de modern yaklaşımların harmanlandığı çok yönlü bir gelişim göstermiştir. Lübnan'lı ilk sanatçılar sanat eğitimleri için İstanbul'da bir askeri okula katıldılar. Ayrıca yurtdışında (çoğunlukla Roma ve Paris'e) sanat ritimlerine devam ettiler. Gibran hariç az sayıda sanatçı Amerika Bir-

leşik Devletleri'ne sanat eğitimi için gittiler. 1937 yılında Lübnan Güzel Sanatlar Akademisi (Libanaise des Beaux Arts) açıldıktan sonra Lübnan, Fransız ve İtalyan sanatçılar tarafından eğitmen olarak sanatın gelişime katkı sağlandı. Academie Libanaise des Beaux-Arts'a 1943'te Farid Awad, Mounir 1944'te Eido, 1945'te Michel Basbous, 1916'da Chafic Abboud, 1946'da Helen Khal, 1947'de Farid Awad, 1947'de Jean Khalife, 1947'de Yvette Achkar, 1949'da Akl, 1951'de Amin Sfeir, 1952'de Adel Saghir ve 1952'de Rafic Sharaf, 1953'te Halim Jurdak, 1953'te Hadia Saikali, Mounir 1954'te Najem, 1954'te Amin Elbasha, 1955'te İbrahim Marzouk, 1957'de Mousa Tiba, 1961'de Hüseyin Madi ve 1961'de Odile Mazloum katılan ilk öğrenciler arasındalar (Farrukh, 2010). Sanat eğitimi Lübnan'da erişilebilir duruma geldi ayrıca yurtdışında da eğitim almak üzere giden sanatçılar da bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD Arap Dünyasında yer edinmeye başladı. Özellikle demokrat ve eşitlik anlayışı ile yeni nesli etkiledi. Amerikan kültürü Fransız Kültürünün hakim olduğu çevrelerde hızla yayılmaya başladı. 1954 yılında ise Beyrut Amerikan Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü açarak Amerikalı eğitimciler bölüme dahil edildi. Sanat seminerleri, halka açık konferanslar düzenlenerek yenilikler getirildi. Halkında dahil edildiği sanatsal ortamlarında etkisi ile Fransa'nın sanat üzerindeki tekeline daha farklı açılardan bakmaları sağlandı. 1965 yılında Lübnan Üniversitesinde Güzel Sanatlar Bölümü açıldı ayrıca daha sonra Lübnan Amerikan Üniversitesi ismini alacak olan Beyrut Koleji (Kadınlar için) kuruldu. Lübnan sanat eğitimi geç başlamış olsada 1960'lı yıllarda Lübnan üsluplarıyla sanat eğitimi veriliyordu. 1950'lerde ve 60'larda Beyrut, Ortadoğu'nun finans ve turistik merkezlerinden biri oldu.

'Ortadoğu'nun Paris'i lakaplı Beyrut, bölgenin seçkinlerinin uğrak alanı oldu. Beyrut, 1960'larda ekonomik ve kültürel zirvesine ulaştı (Eigner, 2010). 1960'lı yıllardaki ekonomik patlama Beyrut'u Orta Doğu'daki büyük sanat merkezi haline getirdi. Galeriler açılarak, uluslararası festivaller düzenlendi.

Lübnan, yirminci yüzyıl başından bu yana Batı kültürü ile iletişim halinde olagelmıştır. Ülke, bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte sanat alanında dördüncü nesil Lübnanlı sanatçıların eserlerini görmekteyiz. 1943'te Bağımsız Lübnan Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Fransızlar, herhangi bir siyasi zorlama göstermeden Lübnan halkına eğitim ve para birimleri konusunda yeni bir politika başlattı (Fakhoury, 1983). Aynı dönemde Lübnanlı eğitimciler tarafından tüm okullarda ortak eğitim hedefleri ve müfredatlar oluşturuldu. Milli Eğitim Bakanlığı okulları organize eden, müfredatla ilgili yazılar yayınladı. Lübnanlı Sanatçılar, Avrupalı meslektaşlarının aksine savaştan yoksunluk ve moral bozukluğu yaşamamışlardır. Bununla birlikte birçok sanatçı o sırada Avrupa'daki sanat akımlarını takip ettiler ve başarısızlıkla sonuçlanan bir deneyim oldu. Sanatçıların ulaşmaya çalıştıkları dünya yabancıydı ve ilk kez iki dünya arasından yabancılaşma hissi yaşadılar (Ali, 1989). Ayrıca bağımsızlığını elde ettiğinden bu yana Lübnan'da mezhep çatışmalarında artış gözlemlenmektedir. Orta Doğu'da meydana gelen çatışmaların neticesinde savaştan etkilenen bölgelerden

büyük bir mülteci yerleşimci akını yaşandı. 1950'lerde Lübnan'daki batı kültürünün etkisi ile birlikte kimlik kaybına etki etmiştir. 1950'lerin sanatçıların çoğu kasaba ve köylerden geliyordu ve bulundukları bölgelerde Arapça, edebiyat, tarih ve din eğitimi almaktadırlar. Bu nedenle sanatçılar Beyrut'a geldiklerinde, Batı felsefesi, edebiyat, bilim, kültür, tarih, psikoloji, müzik, sanat ve tiyatro eğitimlerini aldılar. Karşılaştıkları kültür karşısında psikolojik olarak ikilik yarattı. Ayrıca birçok üniversite mezununun işsizliğe mahkum edilmesi kızgınlık ve hayal kırıklığı oluşmasına neden oldu. Sanat bu anlamda bazıları için kaçış olarak ele alındı ancak çalışmalarının kalitesizliği ülkenin genel sanatsal standardını etkiledi (Ali, 1989). Bu sanatçıların bir kısmı Fransa'da popüler olan varoşçuluğu benimsediler. Form ve stillerinde -altta yatan felsefesine vakıf olmadan- Kübizm, Sürrealizm ve Soyut sanattan etkilenen kopya çalışmalar ürettirler. 20. yy sanat akımlarından Kübizm, figürü betimlemeyi tümünden kaldırmayı değil, onu yeniden düzenlemeyi amaçlıyordu. Sürrealistler ise, bir yapıtın önceden planlanamayacağını, onun kendi başına büyümesine izin verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Aynı dönemdeki etkisi ile doğada varolan gerçek nesneleri betimlemek yerine, biçimler ve renklerin, temsili olmayan veya öznel kullanımı ile yapılan sanat olan soyut sanat önemli yere sahiptir.

Kandinsky, saf renklerin psikolojik etkilerini vurgulayarak, canlı bir kırmızının, bir boru sesi gibi bizi nasıl etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu yolla, insanlar arasında ruhsal bir bütünleşme yaratmanın mümkün ve gerekli olduğuna inanıyor du. Bu inançtan aldığı cesaretle, rengin müziği üstündeki ilk denemelerini sergiledi (Şekil 6). Böylece "Soyut Sanat" olarak adlandırılan akımı da başlatmış oldu (Gombrich, 2013). Bu kültürel ve psikolojik yönelim bozukluğunun bir sonucu olarak, Michel Murr (1930–1970) gibi bazı sanatçılar intihar ettiler, ancak diğerleri güvenlerini geri kazanabildi (Ali, 1989). Dördüncü kuşağın tüm sanatçıları bu gruba dahil değildir. Bunlardan bir grup ikinci ve üçüncü nesil sanatçılardan aldıkları eğitim nedeniyle kendilerini dönemin kargaşasından uzak kalmayı başarmışlardır. Bu grup geçmişteki çalışmalardan ilham alarak devam ettiler ancak ürettikleri işler taklit veya tekrardan uzaklaşarak çalışmalarını önemli bir noktaya taşıdılar. Çalışmalarında kültürel kaynaklardan ilham alarak, güçlü bir teknik ifade ile eserler ürettirler.

Paradoksal olarak Doğu'nun güçlü ışık etkisi, arabesk motifleri, kaligrafisi ile Paul Klee ve Paul Franck gibi sanatçılar tarafından Avrupa'da keşfedildi. Klee, Mısır'a yaptığı geziden ilham alarak Bereketli Ülkedeki Suluboya Anıtı (1929) adlı çalışmasını yapmıştır. Bu keşifle birlikte Lübnanlı sanatçılar kendi miraslarının bilincine vararak sanatsal çalışmalar üretmeye devam etti.

Refik Charaf bu dönemdeki Lübnanlı sanatçılardan birdir. Wajih Nahle, Etel Adnan, Hussein Madi ve Said Akl gibi sanatçılar çalışmalarında geleneksel hatlarla birlikte Arapça Kaligrafi ile çalışmalarda bulundular. Wajih Nahle'nin özellikle teknik ve renk kullanımında 1948'den 1953 yılına kadar resim eğitimi aldığı Moustapha Farroukh'un etkisi görülür. İlhamını kadim doğudan ve İslam Sanatından alır. Eserlerinde Tanrı, Özgürlük gibi kavramlardan

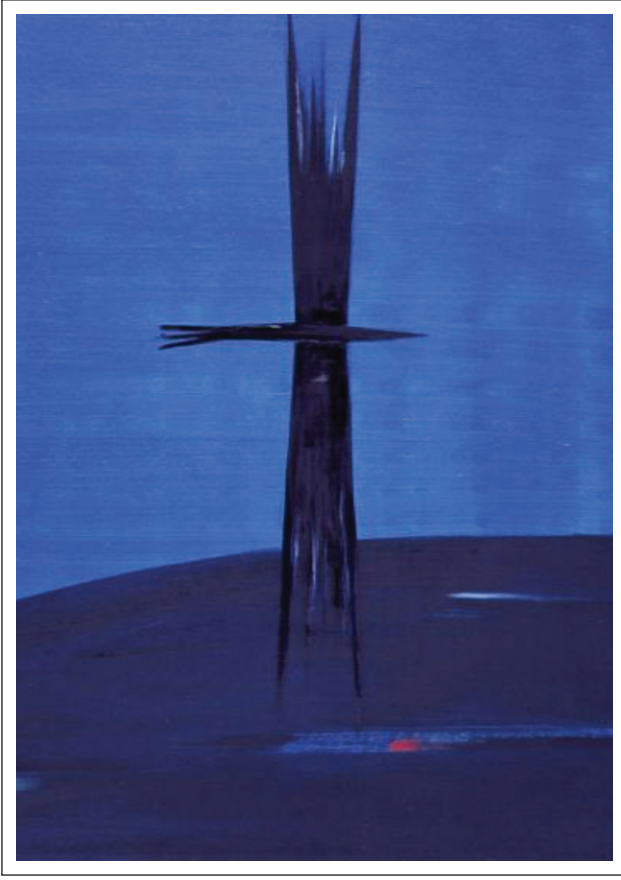
Şekil 6. Vassily Kandinsky Kazaklar, 1910–1911 tuval üstüne yağlıboya, 95X130 cm.

Şekil 7. Wajih Nahle, Dancing, 130x90 cm.

beslenir. Homojen bütün oluşturmak için eski masal ve hikayeleri kullanır ve kelimelere mecazi anlamlar yükleyerek eserlerine yansıtır (Şekil 7). Bununla birlikte; Iraklı sanatçı Jamil Hamoudi, 1971 yılında Beyrut'a giderek Arap Sanatçıları şehre gelmeleri konusunda önderlik etti ve Lübnanlı sanatçı Wajih Nahle'nin de aralarında bulunduğu Şam'da gerçekleşen toplantıda Arap Plastik Sanatçılar Birliği komitesinin oluşumu sağlandı. Komitede her Arap ülkesinden bir sanatçıdan oluşan kurucu komite oluşturuldu. Komite; Arap sanatçıların arzuladıkları hedeflere ulaşmaları için destek sağlamak ve sergiler düzenleyerek etkileşim, iletişim içerisinde bulunmayı öngörmektedir.

Rafic Charaf, 1952 yılından Academie Li banaise des Beaux-Arts (Lübnan Güzel Sanatlar) okulunda eğitim aldı aynı zamanda bir çok sergiye katıldı. 1955 yılında aldığı burs ile İspanya'da eğitim daha sonra çalışma hayatına devam etti. İlk dönem resimlerinde sosyal duruma protesto amaçlı kullandığı siyah rengin hakimiyeti çalışmalarına yansır (Şekil 8). 1970'li yıllarda siyah renge olan takıntısından kurtularak ışıltılı ve canlı renkler eserlerinde karşımıza çıkar. Lübnan İç Savaşı patlak verdiğinde direnişe adanmış posterler üretti. "Resim savaşı etkiler mi?" sorusuna "Yağlı boyamanın akademik sanat eseri olarak görülmesinin doğal olduğuna inanıyorum, çünkü genellikle bireyseldir. Bu akademik tablo, günlük sanatçının yaşamının hafızasından, hayal gücünden ve hayal kırıklığından alınan mültecinin

Şekil 8. Rafic Charaf, Bird (1965–68) 92.5x73 cm.

tecrit hissini ve belirli nesneler ve sembollerle bölünmüş hissini yansıtır” diye ifade etmiştir (Molaeb, 1989).

20 Ağustos 1992 yılının akşamında Antelisa’taki bir bölgede enstelasyon çalışması görüldü (Şekil 9). Proje, Amherst College’da BFA’sını tamamladıktan sonra 1991 yılında ülkesine dönen genç bir sanatçı olan Ziad Abillama tarafından yapıldı (Rogers, 2007). Savaş söylemi, sahil alınının önemi, nesne, imge ve metin arasındaki ilişki ve sanatın etkinliği etrafından dönen bir dizi soruyu da beraberinde getirdi (Wilson-Goldie, 2015). Abillama, Beyrut’un kuzeyindeki Antelias kentinde çöplük alanı haline gelen Saint-Free Plajı’nın bir alanını temizledi. Lübnan’daki birçok su cephesi, İç Savaş sırasında çöplük alanı haline geldi ve bu da arazide muazzam çevresel bozulmaya yol açtı. Plastik bir sandalyeden motorlara kadar bir dizi nesneden yapılmış bir dizi heykelden oluşan bir enstelasyon dikti, bunların tümü dairesel bir dikenli telli çit ve çelik direklerle çevrildi (Sadek, 2019). Projeden geriye kalan belgelenmiş fotoğraflarda, bir jeneratör ışık gücü sunarak, sitenin çöpüne yerleştirilen çeşitli parçaları çevreleyen tesisata tek girişi açığa çıkarıyor. İçeride, heykelsi nesneler, savaşa karşı eleştirel bakış ile teatral bir duruş sergilenmektedir. Abillama bu eserinde kazılan savaş kalıntılarını halka sergileyerek enstelasyonun teatrallığı üzerinden kasıtlı olarak savaşı yeniden canlandırıyor. Zamanın esnekliği, bu silahları, makineleri ve motorları nostaljik nesneler olarak yeniden konumlandırır. Savaşı, yeniden ortaya çıkma ya da “oluş” için bir temel sağlayan

tarihsel bir an olarak ortaya çıkarır. İzleyici, savaş kalıntılarına ve tüketici arzu nesnelerine bölünmüş bir çevre ve kültürle karşı karşıya kalır. Site, Abillama’nın kendi kavramsal çöplüğündeki gerilimleri ve İç Savaş sonrası Lübnan’ın doğasında bulunan sorunlu sosyopolitik koşulları boşa çıkardı. Abillama, savaşa ilgili kaygılarını incelemek için enstelasyon sanatını kullanarak küresel bir sahnenin parçası “olma” fikrini eleştiriyor (Ussef, 2014).

Ağustos 2020 yılında şehrin sosyo ekonomik omurgası olan limandaki depoda hayatı olumsuz etkileyen büyük patlama meydana geldi (Bhaskar Kundu, Batakrushna Senapati, Ai Matsushita, Kosuke Heki, 2021) (Şekil 9). Sadece ülkenin fiziksel altyapısına büyük zarar vermekle kalmadı, aynı zamanda Lübnan halkının psikolojik ve kültürel dokusunu derinden sarstı. Ekonomik ve sosyal hayatı derinden etkileyen patlamanın etkisi sanat alanında da yansımaları buldu. Patlama sonrası Beyrut’ta sanat, toplumsal travmanın ve yeniden yapılanmanın ifadesi haline gelmiştir. Patlamanın hemen ardından sanatçılar, şehrin harabe halini, yıkılmış binaları, toprakta kalan izleri, kaybedilen insanları ve yaralıların acılarını tuvalere, heykellere, fotoğraflara ve dijital medyaya yansıtmışlardır. Patlama, özellikle Beyrut’un sokak sanatı ile özdeşleşmiştir. Mural sanatçılar, şehri yeniden inşa etme ve toplumsal direnci simgeleyen grafitilerle sokakları süslemiş, bu sanat formu adeta bir başkaldırıya dönüşmüştür.

Tarihi Sursock Müzesi önemli ölçüde hasar gördü, vitray pencereleri tamamen paramparça olurken, içi ve birkaç resmi ağır hasar gördü. Sfeir-Semler Galerisi ve Beyrut Sanat Merkezi’nin duvarları yıkıldı ve son on yılda Gemmayzeh ve Mar Mikhaël mahallelerinde kurulan tüm küçük ve orta ölçekli galeriler ve sanat mekanları - ayrıca liman çevresinde yaşayan birçok sanatçının evleri ve stüdyoları - enkaza dönüştü. Lübnan Eski Eserler Genel Müdürlüğü’nün UNESCO ve Uluslararası Müzeler Konseyi ile birlikte yürüttüğü resmi bir araştırmaya göre, yaklaşık 650 kültürel miras alanı zarar gördü. Beyrut Opera Galerisi de tamamen yıkıldı. Patlamadan Sfeir-Semler Galerisi, Saint George Maronite Katedrali, Arap İmaj Vakfı, Beyrut Sanat Merkezi, Ulusal Müze ve Ashkal Alwan gibi diğer birçok kurum da etkilendi. Tüm Dünya’yı etkisi altına alan COVID-19 salgınının etkileri ile sanat mekanları için zaten zor bir yıl olmakla birlikte meydana gelen patlama ile birlikte sanat faaliyetlerine etkisi güçlü bir şekilde hissedildi.

Beyrut doğumlu tasarımcı Nadine Chahine, Beyrut’taki yıkıcı patlamanın kurbanları için bağış toplamak üzere Erik Spiekermann ve Mamoun Sakka’da aralarında bulunduğu tasarımcıların katkıları ile Li Beyrut yazı tipini tasarladılar (Şekil 10). Dünyanın çeşitli ülkelerindeki 157 tasarımcı tarafından oluşturulan ve arapça ‘Beyrut için’ anlamına gelen ‘li Beyrut’ yazı tipi 300’den fazla şekilden oluşmaktadır. Bağış toplamak adına oluşturulan şekiller patlamanın etkilerinin sanat ile sarılmasını hedeflemektedir.

Patlamanın ardından bir diğer sanatçı Hayat Nazer patlayan enkazı umudun sembolü haline getirdi. Patlamada kırılan camlardan ve molozlardan yapılan yaklaşık 3 metre boyunda, kolu havada ve saçlarını rüzgara karşı savuran heykel patlamanın sembollerinden biri olarak görülmek-

Şekil 9. Beyrut Limanı'ndaki patlamadan görüntüler (2021, 11 Şubat). www.nature.com/scientificreports

Şekil 10. Uluslararası tasarımcılar tarafından tasarlanan yazı tasarımı (2020, 11 Şubat). <https://www.dezeen.com>

tedir (Şekil 11). Ayrıca heykelin ayaklarının yanına yerleştirilen saat patlamanın olduğu zamana 16:08'e vurgu yapmaktadır. Sanatçı Heykel'in devam etmek istiyor olmasını

ve parçalarından tekrar yükselmesini sembolize etmekle birlikte Beyrut'un çektiği acıya rağmen çok güçlü bir kadın olduğunu hissettiğini belirtmektedir. (Abdallah, 2020).

Şekil 11. Lübnanlı sanatçı Hayat Nazer'in isimsiz heykeli (2020, 12 Şubat). <https://www.reuters.com>

Küratör Amanda Abi Khalil tarafından Ekim ayında kurulan Temporary Art Platform program katılımcılarından biri olan Lara Tabet tarafından Ağustos ayında Beyrut çevresinde çekilen fotoğraf çalışması (Şekil 12). Bununla birlikte Beyrutlu film yapımcısı ve sanatçı Mohamed Berro'nun video ve enstalasyon çalışmalarının sergilendiği yerel sanatçıları ve illüstratörleri devlet destekli gözetleme, bakım stratejileri ve Lübnan'ın temsil sınırlarının ötesindeki gerçeklerine dair düşünceler hakkındaki farklı sorulara yanıt vermeye davet eden üç bölümlük "Mikro Komisyonlar" serisinin çalışmaları da izleyici ile buluşmuştur.

Lübnan coğrafyası barındırdığı kültürel zenginliği ile yalnızca sanatçılara ilham vermekle kalmadı aynı zamanda düzenlenen müzik festivalleri özellikle de Baalbek Uluslararası Festivali özelinde oldukça etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte uluslararası opera, bale, senfoni ve tiyatro alanlarında Beyrut'un kültürel hayatını zenginleştirmek için uluslararası etkileri bulunmaktadır. 1990'da iç savaşın sona ermesinin ardından, Lübnan'ın kültürel hayatı yavaş yavaş yeniden ortaya çıkmaya başladı, ancak bu canlanma, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarındaki şiddet dönemleri nedeniyle kesintiye uğramaya devam etti.

Lübnan sanatında etkin olan merkezler şunlar: Beirut Art Fair; 2010 yılında kurulan Ortadoğu ve Akdeniz havzasının sanatsal sahnelerine odaklanan uluslararası bir modern ve çağdaş sanat fuarıdır. Fuarın temel değerleri olan ifade özgürlüğüne, kültürler arası diyaloga, yenilikçiliğe,

hoşgörüye ve verimli fikir alışverişini teşvik etmeye önemli bir yer verir (Beirut Art Fair, 2010). Askal Alsan: 1993 yılından bu yana Lübnan Plastik Sanatlar alanında kurulan bir kuruluştur. Dernek, sanatsal üretimi kolaylaştırmayı, çağdaş sosyal gerçekler etrafında eleştirel düşünmeyi teşvik etmeyi ve topluluk seferberliğine katılmayı hedeflemektedir (Ashkal Alwan, 2025). Beirut Art Centre (BAC): 2009 yılında sergi mekanı olarak açılan daha sonra yıl boyunca açık ve aktif olan ve giriş ücreti gerektirmeyen bir alanda yerel ve uluslararası sanat araştırmaları ve kültürel uygulamaları üretmek, sunmak ve bağlamsallaştırmak üzere kentin dışından yer alan eski bir fabrika sergi mekanına dönüştürülmüştür (<http://beirutartcenter.org/>). Zico House: Fransız Mandası dönemi binasında 1995 yılından buyan Zico'nun ailesinden kalan eski bir evde sanatçıları ağırlamaya başlaması ile temelleri atılmış.

98 Weeks – Araştırma projesi: 98 Haftada bir yeni bir konunun tanıtılması üzerine düşünülmüş ve verilmiştir. Küçük mekânlarda workshoplar, sanatçı söyleşileri ve projeler gerçekleştiren küratöryal bir kollektif (Beirut, 2025). Arab Image Foundation: Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Arap diasporasından gelen ve bunlarla ilgili 500.000'den fazla fotoğraf nesnesi ve belgeden oluşan koleksiyona sahip bir dernektir. Amacı, bölgenin görsel mirasını belgelemek ve korumak. Arşivi ticari kurumlar küçük bir ücret ödeyerek, ticari olmayan girişimler ise bedelsiz kullanabiliyor (Arab Image Foundation, 2020).

Şekil 12. Lara Tabet tarafından Ağustos ayında Beyrut çevresinde çekilen sahnelerin bir fotoğrafı (2020, 13 Şubat). <https://www.artnews.com/>

SONUÇ

Lübnan, kültürlerarası bir Akdeniz liman şehri olmasıyla birlikte kültürel faaliyetler için Doğu ile Batı arasında bir buluşma noktası olarak görülür. Köklü bir tarihe sahip olan ülkede modern sanatın ilk etkileri 17. yüzyılın başından Osmanlı Lübnan'ı yöneten Mir Fakhr-al-Din yönetiminde görülür. 16. ve 18. yy Lübnan'da sanat alanında oldukça az çalışma yapıldı var olanlar ise çoğunlukla kilise çevreleriyle sınırlıydı. Eserleri bilinen en eski Lübnan ressamı 19. yy ilk yarısındadır. Şehrin kozmopolit ve değişken yapısı, siyasi istikrarsızlığı sanat alanında da yakından etkili olmuştur. Lübnan'ın tarihi şiddet ve yıkım dönemleriyle gölgelenmiş olsada, hep yeniden inşa edilmiştir. Oryantalist sanatçıların akımının sonucu olarak Beyrut'ta yeni bir sanat akımı başladı. 19. yüzyılda kurulmaya başlayan üniversitelerin yapısı Lübnan'ın kozmopolit durumunu yansıtır. 19. yy sonu Lübnan kültürü için önemli bir dönemdir. Doğu ile Batı arasında köprü olan Beyrut çeşitli sanat alanlarında tiyatro, kütüphaneler, sanat alanında yayınlar ve yerel gazeteler varlığını göstermiştir. Bununla birlikte, üniversitelerin kurulması kültür ve sanat alanında Batı etkisinin artmasını sağlamıştır. Lübnan modern sanatın ilk öncüleri sanat eğitimlerini almak üzere daha çok Avrupa ülkelerine -Brüksel,

Roma, Paris, Londra- giderek klasik ve çağdaş batı eğilimler hakkında bilgi edindiler.

Beyrut, 1930'larda Lübnan'ın çeşitli şehirlerinden, Fransa ve diğer ülkelerden sanatçıların sanatsal çalışmalarıyla birlikte çok hızlı gelişerek kültür ve sanat alanlarının merkezi haline geldi. 1920–1943 yılları ardından Fransız Mandası altında bulunduğu dönemde Lübnan/Beyrut güzel sanatlar alanında tanınırlığı artmaya başladığı dönemdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD Arap Dünya-sında yer edinmeye başladı. 1950'lerde Lübnan'daki batı kültürünün etkisi ile birlikte kimlik kaybına etki etmiştir. 1960'lı yıllardaki ekonomik patlama Beyrut'u Orta Doğu'daki büyük sanat merkezi haline getirdi. Galeriler açılarak, uluslararası festivaller düzenlendi. Lübnan İç Savaşı patlak verdiğinde hayatı olumsuz etkilemesiyle birlikte sanat alanında da yansımaları görüldü. Ağustos 2020 yılında şehrin sosyo ekonomik omurgası olan limandaki depoda hayatı olumsuz etkileyen büyük patlama meydana geldi. Ekonomik ve sosyal hayatı derinden etkileyen patlamanın etkisi sanat alanında da yansımalarını buldu. Aynı yıl Tüm Dünya'yı etkisi altına alan COVID-19 salgının etkileri ile sanat mekanları için zaten zor bir yıl olmakla birlikte meydana gelen patlama ile birlikte sanat faaliyetlerine etkisi güçlü bir şekilde hissedildi.

Ülkede devam eden ekonomik zorlukların toplumsal ve bireysel açılardan ele alınarak sanat eserlerine yansımaları görülmektedir.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Abdallah, I. (2020, November 16). *Rise from the rubble: Lebanese artist turns blast debris into symbol of hope*. <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-crisis-art-idUSKBN27W1TZ/> Accessed Jun 03, 2025.
- Ali, W. (1989). *Modern Islamic Art Development and Continuity*. The Universty Press of Florida.
- Arab Imag Foundation. (2020). *Arab Imag Foundation*. <http://arabimagefoundation.com> Accessed Jun 03, 2025.
- Artnews. (2020, February 13). *Lara Tabet* <https://www.artnews.com/> Accessed Jun 03, 2025.
- Ashkal Alwan. (2025, April 05). *Ashkal Alwan*. <https://ashkalalwan.org> Accessed Jun 03, 2025.
- Beirut Art Fair. (2010). *Beirut Art Fair* <https://beirut-art-fair.com> Accessed Jun 03, 2025.
- Beirut. (2025). *Beirut*. <https://www.beirut.com> Accessed Jun 03, 2025.
- Campo, J. E. (2009). *Encyclopedia of Islam* (p. 441). Infobase Publishing.
- Charaf, R. (2020, May 3). *Bird* (1965-68) 92.5 x 73 cm. <https://sursock.museum/content/modern-and-contemporary-art> Accessed Jun 03, 2025.
- Dezeen. (2021, February 11). *Uluslararası tasarımcılar tarafından tasarlanan yazı tasarımı* <https://www.dezeen.com/2020/08/25/li-beirut-typeface-nadine-chahine/> Accessed Jun 03, 2025. [CrossRef]
- Dib, M. (2020, March 15). *160x120 cm. Lübnan*. <https://www.onefineart.com/artists/painters/Moussa-Dib> Accessed Jun 03, 2025.
- Eigner, S. (2010). *Isabelle Caussé, and Christopher Masters. Art of the Middle East: Modern and Contemporary Art of the Arab World and Iran*. London: Merrell. London: London, Merrell.
- Farrukh, M. (2010). *Tali'at al-Fannanin al-Lubnaniyyin," in Muhadarat al-Nadwa al-Lubnaniyya* (pp. 205). Cenacle Libanais.
- Gombrich, E. (2013). *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitabevi.
- Hoyeck, Y. (2020, April 20). *Ağlayan Kadınlar*. <https://the-arabweekly.com/new-beginning-beirut-s-sursock-museum> Accessed Jun 03, 2025.
- İslam Ansiklopedisi. (2020). *Lübnan*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lubnan> Accessed Jun 03, 2025.
- Kassir, S. (2010). *Beirut*. University of California Press.
- Kundu, B., Senapati, B., Matsushita, A., & Heki, K. (2021, February 02). *Atmospheric wave energy of the 2020 August 4 explosion in Beirut, Lebanon, from ionospheric disturbances*. <https://www.nature.com/articles/s41598-021-82355-5> Accessed Jun 03, 2025. [CrossRef]
- Lenssen, A. R. (2018). *Modern art in the Arab World: Primary documents (MoMA)*. Museum of Modern Art Yayınları.
- Lorientlejour. (2020, May 02). *Omar Onsi'nin Sergideki Kadınlar. 1932, tuval üzerine yağlıboya, 37-45 cm* <https://www.lorientlejour.com/article/1176846/-jeunes-femmes-a-une-exposition-de-omar-onsi.html> Accessed Jun 03, 2025.
- Maps of World. (2020, March 22). *Lübnan haritası*. <https://www.mapsofworld.com/lebanon/> Accessed Jun 03, 2025.
- Mathaf Ansiklopedisi. (2020, April 27). *Mathaf*. <http://www.encyclopedia.mathaf.org.qa/en/bios/Pages/Omar-Onsi.aspx> Accessed Jun 03, 2025.
- Molaeb, J. H. (1989). *Artists and art education in time of war: Lebanon* [Unpublished doctoral thesis]. The Ohio State University.
- Nahle, W. (2020, May 2). *Dancing. 130 x 90 cm*. <https://www.onefineart.com/direct-sale/Wajih-Nahle>. Accessed Jun 03, 2025.
- Nature. (2021, February 11). *Beyrut Limanı'ndaki patlamadan görüntüler*. www.nature.com/scientificreports Accessed Jun 03, 2025.
- Reuters. (2020, February 12). *Lübnanlı sanatçı Hayat Nazer'in isimsiz heykeli*. <https://www.reuters.com> Accessed Jun 03, 2025.
- Rogers, S. (2007). Out of History: Postwar art in Beirut. *Art Journal*, 66(2), 820. [CrossRef]
- Rogers, S. (2020, March,15). Dooud Corm, Cosmopolitan Nationalism and the Origins of Lebanese Modern Art. *The Arab Studies Journal*, 18,1.
- Sadek, W. (2019). *A matter of words*. Kindle Edition.
- Sadek, W., & Sasha, U. (2014). *Ziad Abillama's Where Are We?*
- Scheis, K. (2020, February 21). *Silverchair*. <https://watermark.silverchair.com/> Accessed Jun 03, 2025.
- Smith, H. (1974). *Area handbook for Lebanon*. Foreign Area Studies The American University.
- Sursock Museum. (2020, April 21). *Mission*. <https://sursock.museum/content/mission> Accessed Jun 03, 2025.
- Ussef, S. (2014). *Excavating Beirut: a study of time and space in Ziad Abillama, Ilaria Lupo, and the Dictaphone Group*. Faculty of the USC Roski School of Art and Design. University of Southern California.
- Vassily Kandinsky Kazaklar. (2018). *1910-1911 Tuval üstüne yağlıboya, 95 X 130 cm*. Tate Gallery, Londra. Gomb-rich, 571.
- Wilson-Goldie, K. (2015). *Kaelen Wilson-Goldie*. ARTFORUM, 53. <https://www.artforum.com/features/kaelen-wilson-goldie-223858/>